

דף הרחבות – התאגדות ושביטה

1. ההתאגדות מוקנה "קול" למי שכפרטים קולם לא נשמע במסגרת הממוסדת המקובלת, וכך היא מאפשרת להכריח להיות שותפים בעיצוב המדיניות בתחומי החיים השונים. עוצמתו והשפעתו של לחץ קבוצתי על סוכנויות ממשלתיות או על מוקדי כוח אחרים גדולה יותר מלחץ ספונטני של יחידים הפועלים בנפרד אפילו הם רבים (...). התאגדות יכולה לפרוץ רק במסגרת הדמוקרטית. זאת, כאשר כוחן של ההתאגדויות השונות יש בו משום משקל שכנגד לכוחה של המדינה ומרכן בתוקף כך את הריבון מלהשתמש לרעה בכוחו. הופש ההתאגדות היה מאז ומתמיד אבן יסוד בהבטחת חירויות הפרט האזרחיות, הפוליטיות החברתיות והכלכליות כאחד. אך בעידן החדש-תעשייתי הוא קיבל משנה חשיבות. בעידן זה, המאופיין במורכבות הולכת וגוברת של החברה המודרנית, נשחק כוחו של הפרט בידי ממסדים כוחניים וארגונים רבי-עוצמה, ואין לו כמעט משקל אלא אם הוא משתף פעולה עם חבריו. כך נעשה הופש ההתאגדות תנאי חיוני להבטחת החופש הכלכלי והחברתי של כל אזרח במדינה, ובמיוחד בתחום העבודה. בלעדיו, נבצר מהעובדים להבטיח, להם ולבני משפחותיהם, את קיומם בכבוד אנושי.
(רות בן ישראל¹, דיני עבודה ג, עמ' 828-829)
2. ההסתדרות, ארגוני המורים או ארגונים אחרים שנהנים מהמעמד העותומאני, אינם מצטיינים בהכרח בייצוג חבריהם או בדמוקרטיה תוססת, ולא במקרה. כאשר שלישי מהעובדים במקום העבודה מסוגלים לכפות ייצוג על עובדים אחרים ולחייב אותם בתשלום לארגון העובדים מבלי לחייב את ארגונים אלה בדין והשבון, נוצרת קרקע פורייה במיוחד לריכוז כוח, ואיתו סיאוב ושחיתות.
(אלון תובל², ארגוני עובדים: לשפוך אור על התאגדויות כמו קק"ל וההסתדרות, גלובס 3.4.18)
3. בפסיקה ובספרות המשפטית הועלו נימוקים שונים התומכים בהגבלת הזכות לחופש ההתארגנות. נימוקים אלה הם בעיקרם: ראשית, הצורך בשמירה על עוצמת הארגון כדי להבטיח איזון כוחני בין הארגון לבין המעביד כמועד המשא ומתן על תנאי העבודה (...). צמצום כוחם של ארגונים קיימים משפיע על אפשרותם להשיג לעובדים החברים בהם הישגים כמשא ומתן על תנאי עבודתם. זאת, מאחר שהישגיו של ארגון עובדים הם פועל יוצא מעוצמתו, הנמדדת, בין היתר, במספר העובדים החברים בו (...). שנית, הצורך בשמירה על עוצמתו המספרית של הארגון כדי להבטיח את עוצמתו הכלכלית. מספר החברים בארגון מקרין גם על עוצמתו הכלכלית שהיא פועל יוצא ממספר משלמי דמי החבר. זאת, מאחר שהכנסותיו של הארגון מאפשרות לו להפעיל מנגון מינהלי המופקד על ניהול המאבק המקצועי... ארגון עובדים אחד המאחד את כלל העובדים רואה מול עיניו את טובת כלל העובדים שהוא מייצג. גישה זו של הארגון מגבירה את האחווה בין העובדים בינם לבין עצמם. רק ארגון גדול מהבהינה המספרית וכוללני מבחינת מגוון חבריו יכול להשיג תכלית זו. ויסות כוחות השוק אינו יעיל לתכלית זו (...).
(רות בן ישראל, שם, עמ' 894-895)
4. לראשונה ההסתדרות תחויב בשקיפות מלאה כלפי ציבור העובדים בישראל. כך עולה מטיזוטת תקנות אותן הפיצה הערב (רביעי) שרת המשפטים ויו"ר הימין החדש איילת שקד להערות הציבור. השקיפות תכלול את 5 בעלי המשכורות הגבוהות בארגון, חשיפת מלוא הנכסים ודו"ח הכנסות והוצאות. במשרד המשפטים אומרים כי עד היום התנהלה ההסתדרות במחשכים למרות יכולתה להשפיע על כלל אזרחי ישראל באמצעות השבתת המשק.
(המלחמה של שקד בהסתדרות: הפיצה את תקנות השקיפות, מעריב 29.2.19)

¹ רות בן-ישראל (נולדה במצרים ב-1931) היא פרופסור אמריטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב, כלת פרס ישראל לחקר המשפט לשנת תשס"א. מאז פרישתה עוסקת בציור, בריקוד, בכתיבה, במוזיקה ובשירה.

² אלון תובל הוא מנהל ומייסד שותף של עמותת תחרות - התנועה לחירות בתעסוקה.

5. המאפיינים הדמוגרפיים של עובדים מאורגנים השתנו בעשורים האחרונים, והמעבר מפועלי "צווארון כחול" מעוטי השכלה וכוה השפעה לייצוג של עובדים משכילים מהמעמד הבינוני-גבוה פגע בתדמית הציבורית של העבודה המאורגנת בעולם. כיום, עובדי ממשלה מאוגדים זוכים לתנאים עודפים ביחס למקביליהם בשוק הפרטי, וכאשר משקללים את ערך הקביעות והתנאים הסוציאליים העדיפים (ימי חופשה, מחלה, הבראה והטבות נוספות) הפער אף מתרחב. אם בעבר תרמה העבודה המאורגנת לצמצום פערים (בהגנה על עובדים הלשים מול מעסיקים חזקים), הרי שהיום היא בעיקר מסייעת לשימור זכויות היתר של העובדים החזקים ביותר, על השבון יתר הציבור.

(מיכאל שראל³, ועדי העובדים ונזיקים, אתר "פורום קהלת", 12.9.19)

6. כאשר שכרם של העובדים נשחק עקב אינפלציה ומטרת השביתה לשמור על ערכו הנומינלי של השכר השביתה מותרת. במקרה זה חובה על גורם אובייקטיבי להתערב על מנת להגדיר את תנאי ההעסקה מחדש באופן שיאפשרו את אותה רמת חיים כמו תנאי ההעסקה הראשונים (...). לעומת זאת, שביתה לשם העלאת שכר אינה ראויה ואף ראויה לגינוי ולדעת מרבית הפוסקים שביתה למטרה זו אסורה על פי ההלכה, אם כי יש מן הפוסקים הסוברים כי ניצול זכות ההתאגדות למטרה זו מותר, ולדעתם די באיזונים הטבעיים הקיימים בשוק החופשי, גם הפוסקים המרחיבים את זכות השביתה למקרים אלו מסכימים שאין לנצל את זכות ההתאגדות לדרישת שכר מופרז מעבר לנדרש לרמת חיים ממוצעת (...). האמור לעיל מתייחס למצבים בהם הנזק הנגרם למעסיקים או לציבור אינו אלא נזק כספי. אולם כאשר מדובר בשביתה הנוגעת לצרכי חיים בסיסיים, כשביתה של עובדי חברת החשמל, רופאים או אחיות, וכן כאשר מדובר בשביתה שיש בה משום פגיעה חינוכית קשה כגון שביתה מורים, על המדינה לאסור על העובדים לשבות גם באמצעות הוצאת צווי ריתוק לעובדים, ומאידך חייבת המדינה לשמור על זכויות עובדים אלו. בתחומים אלו השימוש בכוררות חובה עונה באופן מלא לדרישת ההלכה.

(השביתה בנמלים, מתוך אתר "מכון כת"ר"⁴)

7. מצאנו אמנם בסיס הלכתי לאפשרות השבתת מפעל בתור אמצעי לחץ על בעל - הבית, כשאינו ממלא אחרי זכויות פועליו ("להסיע על קיצתו"). אך מן הראוי לבחון האם אמנם מצדדת השקפת תורת ה' בשביתה. התשובה היא שלילית. אין אפילו רמז קל שבקלים בכל מכמני ההלכה לשביתה, ויתכן אף ההיפך. יש בהלכה גילויים, שאין רשות לפועלים, מעיקר הדין, להשבית מלאכת בעל הבית (...). זאת ועוד, המלאכה היא קודש בהשקפת היהדות, בנין ויצירה, שותפות להקב"ה במעשה בראשית, וכו' וכו', ואין השביתה תואמת בשום פנים דרך התורה. לכן, דרך ההלכה היא, שכל סכסוך בין בעל - בית לפועליו, יובא בפני בית - דין חשוב, או בפני כל גוף אחר שיהיה מקובל ומוסכם מראש על דעת שני הצדדים, ויהוייבו מראש לקבל את החלטתו, כדי שלא להגיע מעולם לשביתה, שהיא הרס והרבן לפרט ולכלל. ולהיפך, המשכת העבודה באורח סדיר, ובמסירות הראויה תהיה לברכה גם לפועלים, וגם למעבידים, וגם לכלל החברה, כאמור: כי יברכך ה' אלקיך בכל מעשה ידיך אשר תעשה.

(הרב חיים דוד הלוי⁵, ש"ת עשה לך רב חלק ב סימן טד)

³ ד"ר מיכאל שראל (נולד ברומניה ב-1962) הוא כלכלן ישראלי וראש פורום קהלת לכלכלה. לשעבר הכלכלן הראשי במשרד האוצר ולפני כן הכלכלן הראשי של קבוצת הראל.

⁴ מכון כת"ר לכלכלה על פי התורה, ע"ש משה ומעטל הלר הוא מכון מחקר תורני אשר שם לו למטרה לחבר את חיי המסחר והכלכלה המודרניים עם אוצרות הרוח שבעולמה של ההלכה היהודית. בראשות המכון עומדים, מאז ייסודו, הרב שלמה אישון, ראש צוות המחקר, והרב יצחק בזק.

⁵ הרב חיים דוד הלוי (ישראל, 1924-1998) היה פוסק והוגה דעות. כיהן כרב הראשי של תל אביב-יפו וכרב הספרדי הראשי של ראשון לציון.